

ТЪЛКУВАТЕЛНО РЕШЕНИЕ

8/2012

гр.София 27 ноември 2013 год.

Върховният касационен съд на Република България, Общо събрание на Гражданска и Търговска колегия, в съдебно заседание на 31 октомври 2013 год. в състав:

ПРЕДСЕДАТЕЛ на ОСГТК,
ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛ на ВКС и
ПРЕДСЕДАТЕЛ на Гражданска колегия:
КРАСИМИР ВЛАХОВ

ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛ на ВКС и
ПРЕДСЕДАТЕЛ на Търговска колегия:
ТАНЯ РАЙКОВСКА

ПРЕДСЕДАТЕЛИ
на ОТДЕЛЕНИЯ: ДОБРИЛА ВАСИЛЕВА
ТАНЯ МИТОВА
ТАТЯНА ВЪРБАНОВА
ПЛАМЕН СТОЕВ
БОЙКА СТОИЛОВА
ДАРИЯ ПРОДАНОВА

ЧЛЕНОВЕ:

1. ЛЮБКА ИЛИЕВА	16. ЦЕНКА ГЕОРГИЕВА
2. НИКОЛА ХИТРОВ	17. БОРИСЛАВ БЕЛАЗЕЛКОВ
3. РОСИЦА КОВАЧЕВА	18. СВЕТЛА ЦАЧЕВА
4. ЛИДИЯ ИВАНОВА	19. СТОЙЧО ПЕЙЧЕВ
5. ЖАНИН СИЛДАРЕВА	20. ЛЮБКА БОГДАНОВА
6. КАПКА ЮСТИНИЯНОВА	21. РАДОСТИНА КАРАКОЛЕВА
7. ВАНЯ АЛЕКСИЕВА	22. ВЕСКА РАЙЧЕВА
8. СИМЕОН ЧАНАЧЕВ	23. МАРИЯ СЛАВЧЕВА
9. ТЕОДОРА НИНОВА	24. ЗЛАТКА РУСЕВА
10. НАДЕЖДА ЗЕКОВА	25. ДИЯНА ЦЕНЕВА
11. НАДЯ ЗЯПКОВА	26. МАРИЯ ИВАНОВА
12. ЕМАНУЕЛА БАЛЕВСКА	27. СВЕТЛАНА КАЛИНОВА
13. БРАНИСЛАВА ПАВЛОВА	28. МАРИАНА КОСТОВА
14. СТОИЛ СОТИРОВ	29. ГЪЛЪБИНА ГЕНЧЕВА
15. МАРГАРИТА СОКОЛОВА	30. СНЕЖАНКА НИКОЛОВА

31. МАРИО ПЪРВАНОВ	45. ОЛГА КЕРЕЛСКА
32. ЕМИЛ МАРКОВ	46. ЗОЯ АТАНАСОВА
33. КАМЕЛИЯ ЕФРЕМОВА	47. ВЕЛИСЛАВ ПАВКОВ
34. ЕМИЛ ТОМОВ	48. ВЕСЕЛКА МАРЕВА
35. СВЕТЛА ДИМИТРОВА	49. БОРИС ИЛИЕВ
36. БОНКА ДЕЧЕВА	50. БОНКА ЙОНКОВА
37. СВЕТЛА БОЯДЖИЕВА	51. БОЯН ЦОНЕВ
38. ЖИВА ДЕКОВА	52. ИРИНА ПЕТРОВА
39. МИМИ ФУРНАДЖИЕВА	53. ДРАГОМИР ДРАГНЕВ
40. ТОТКА КАЛЧЕВА	54. ВЛАДИМИР ЙОРДАНОВ
41. ЗДРАВКА ПЪРВАНОВА	55. ДАНИЕЛА СТОЯНОВА
42. ЕМИЛИЯ ВАСИЛЕВА	56. КОСТАДИНКА НЕДКОВА
43. ТЕОДОРА ГРОЗДЕВА	57. ЛЮБКА АНДОНОВА
44. ИЛИЯНА ПАПАЗОВА	

при участието на секретаря Борислава Лазарова
постави на разглеждане тълкувателно дело № 8 по описа за 2012 г. на
Общото събрание на Гражданска и Търговска колегия
докладвано от съдия ЛИДИЯ ИВАНОВА и съдия СТОЙЧО ПЕЙЧЕВ

Тълкувателно дело № 8/12г. е образувано с разпореждания от
09.11.2012г. и 07.02.2013г. на председателя на Върховния касационен
съд за приемане на тълкувателно решение от Общото събрание на
Гражданска и Търговска колегия поради констатирана противоречива
съдебна практика по следните въпроси :

1. При какви предпоставки е допустимо предявяване на
отрицателен установителен иск за собственост и други вещни права?

2. Налице ли е правен интерес от предявяване на установителен
иск за собственост и други вещни права, когато ищецът разполага с
възможността да предяви осъдителен иск за същото право?

Общото събрание на Гражданска и Търговска колегия, за да се
произнесе, съобрази следното :

1. По първия въпрос в съдебната практика се застъпват две противоречиви становища.

Според едното, когато страната твърди, че друг претендира право, което изключва нейното, тя има интерес от положителен установителен иск, а не от иск за несъществуване на правото, претендирано от ответника, освен ако това не е изрично предвидено в закон. Приема се, че хипотезите на интерес от отрицателен установителен иск за собственост са в редки, изключителни случаи, какъвто е иска по чл.440 ГПК /чл.336 ГПК, отм./, както и когато ищецът претендира да бъде отменен констативен нотариален акт, удостоверяващ правото на собственост на ответника върху собствен на ищеца имот или когато кметът на общината откаже да издаде въз основа на молба-декларация по чл.587, ал.2 ГПК /чл.483, ал.2 ГПК, отм./ удостоверение, че имотът няма държавен или общински произход.

Според другото становище, отрицателният установителен иск е допустим и в случай, че ищецът разполага с възможността да предяви положителен установителен иск за своето право, тъй като за него съществува правен интерес и при избрания по-ограничен способ за защита, при който се отрича правото на ответника върху същия обект. Чрез отрицателния установителен иск ищецът защитава своето право, отричайки правото на ответника върху същия обект, или отричайки правата му, които са пречка, за да реализира собственото си право. Ищецът има задължението да установи наличието на свое накърнено материално право, което се нуждае от защита – да докаже фактите, от които то произтича. За него ще е налице правен интерес посредством отрицателния установителен иск да установи несъществуването на спорното право в патримониума на ответника, който ще носи тежестта да докаже притежанието на правото. Правен интерес от предявяването на отрицателен установителен иск за собственост ще бъде налице, както когато отричането на собственическите права на ответника със сила на

пресъдено нещо ще има преюдициално значение за признаване и упражняване на самостоятелни субективни права на ищеца, така и когато при възникналия в резултат на поведението на ответника спор, ищецът, който владее имота и разполага с документ, легитимиращ правата му, избира защита в по-ограничен обем, отричайки претендираните от ответника права, чрез което се слага край на правния спор.

Общото събрание на Гражданската и Търговската колегия на Върховния касационен съд намира за правилно второто становище. Съображенията за това са следните :

Правният спор накърнява не само спорното право, което едната страна претендира, но и правната сфера на другата страна, която затова отрича претендираното право, защото то засяга определени нейни права. Всяка от двете страни разполага с право на иск, за да може да защити това свое право, което според нея се накърнява от правния спор. От това логично следва, че всеки, който претендира, че е носител на право, засегнато от правен спор, може, като упражни пръв правото си на иск, да стане ищец по делото, поставяйки другата страна по спора в ролята на ответник.

При установителните искове /включително и отрицателните/ в най-голяма степен се откроява разликата между спорното право и правото, което може да се окаже засегнато от правния спор. Първото има качеството „предмет на иска”, защото е обект на противоречиви правни твърдения на страните по спора. Когато ищецът твърди, че определено право не съществува, предмет на спора и на исковия процес е отричаното от него право. При отрицателния установителен иск, за разлика от всички останали искове, основанийето на иска /чл.127, ал.1, т.4 ГПК/ не е негов индивидуализиращ белег. Щом твърди, че оспорваното право никога не е възниквало, ищецът не би могъл и да сочи юридически факт, от който такова право се поражда. Правото,

предмет на отрицателния установителен иск и специално при иск, с който се отрича правото на собственост или друго вещно право, не се индивидуализира само с вещта, върху която съществува и с лицето, което е негов носител. Следва да се държи сметка и за придобивното основание като белег, индивидуализиращ това право и разликата в правния режим на правото на собственост, извеждано от първични и производни придобивни способности. При отрицателния установителен иск за собственост, след като ищецът изобщо отрича правото на ответника, последният трябва да изчерпи в процеса всички основания, на които то е могло да се породи. Когато е уважен отрицателен установителен иск за собственост, това претендирано от ответника право е отречено, без оглед на конкретно определено правопораждащо основание, а с оглед на всички възможни негови основания.

Аргумент за допустимостта на отрицателния установителен иск за собственост или друго вещно право е и правопредпазващото действие на силата на пресъдено нещо. Ако с решението бъде установено несъществуването на спорното право, защитната функция на процеса е по отношение на субективното право на ищеца, чието съществуване и реализация са били засегнати от отреченото със съдебното решение право.

Равенството на страните в съдебния процес, съгласно чл.121, ал.1 от Конституцията на Република България, равната възможност, която съдът осигурява на страните да упражняват предоставените им права /чл.9 ГПК/ и правният интерес, като единствено условие съгласно чл.124, ал.1 ГПК за предявяване на иск за установяване несъществуването на едно право, означават, че съдът не може да лиши единия от участниците в правния спор от правото му да инициира исков процес за установяване несъществуването на спорното право. Този, който отрича спорното право е равнопоставен участник в правния спор

и първи може да предяви този иск, който в най-пълна степен е в състояние да защити правната му сфера.

Диспозитивното начало в гражданския процес се проявява в това, че участникът в правен спор сам определя кога, доколко и какъв обем защита да търси. Правният интерес от решаване на правния спор винаги произтича от конкретните обстоятелства, в които спорът се изразява и чрез които всеки от спорещите твърди, че се засяга правната му сфера. Видът на иска е призван да гарантира постигането на необходимата и достатъчна по вид и обем защита на материалните права. Такава защита в случаите на отрицателен установителен иск за собственост или друго вещно право би се постигнала чрез отричане със сила на пресъдено нещо на претендираното от ответника право.

Тезата, че без изрична законова разпоредба е недопустим отрицателен установителен иск, ако ищецът твърди, че ответникът претендира върху същия обект право на собственост или друго вещно право, което изключва неговото, противоречи на чл.124, ал.1 ГПК. Ако законодателят свързва правния интерес от предявяване на отрицателен установителен иск само с водене на изрично предвидените в закона искове, би създал норма, аналогична на чл.124, ал.4, предл. второ ГПК, според която иск за установяване „несъществуването на други факти с правно значение се допуска само в случаите, предвидени в закон”.

Не е вярна и тезата, че отрицателният установителен иск винаги е субсидиарна форма на защита и че е недопустим по съображение, че защитата чрез него не би била в пълен обем по отношение засегнатото от спора право. Видът на иска и обемът на защитата зависят от нуждата, обусловена от конкретното засягане на правата от насрещната претенция.

Правният интерес при отрицателния установителен иск за собственост или друго вещно право се поражда от твърдението за наличие на притежавано от ищеца, различно от спорното, право върху

същия обект, чието съществуване би било отречено или пораждането, респективно упражняването му би било осуетено от неоснователната претенция на насрещната страна в спора.

Интерес от отрицателния установителен иск за собственост може да е налице, когато ищецът заявява самостоятелно право върху вещта, както и при конкуренция на твърдяни от двете страни вещни права върху един и същ обект.

С отрицателен установителен иск могат да се защитават и фактически състояния. Такъв е случаят, при който владението е смутено /но не е отнето/ преди да са изтекли шест месеца от установяването му от лице, което неоснователно претендира, че е собственик.

Интерес от предявяване на отрицателен установителен иск е налице и когато ищецът има възможност да придобие имота на оригинално основание или по реституция, ако отрече претендираните от ответника права.

Всяка страна, независимо от процесуалното си качество, следва да установи фактите и обстоятелствата, на които основава своите искания или възражения. При отрицателния установителен иск за собственост и други вещни права ищецът доказва твърденията, с които обосновава правния си интерес. Той следва да установи наличието на свое защитимо право, засегнато от правния спор, като докаже фактите, от които то произтича. В противен случай, ищецът ще бъде освободен от това да доказва каквото и да било претендирано от него право върху вещта. Единствено ответникът ще е длъжен да доказва съществуването на отричаното от ищеца право на собственост или друго вещно право, докато ищецът ще се задоволи само с възраженията си, че такова право не е възниквало или е било погасено. Ако по волята на ищеца началото на процеса бъде поставено при условия, изискващи активност при доказването единствено от страна на ответника по отрицателния установителен иск, това би означавало да се защитава право, което

изобщо може и да не съществува. Ако ищецът не докаже твърденията, с които обосновава правния си интерес, производството се прекратява.

Въпросът за евентуалното наличие, респективно липсата на самостоятелно право на ищеца е свързан с преценката на съда за правния интерес от установяването, т.е. за допустимостта на иска като абсолютна процесуална предпоставка за разглеждането му, но не е част от предмета на претенцията. Несъмнено, ищецът би могъл да предяви съдебно своето право, ако иска да получи защита чрез установяването му със сила на пресъдено нещо, но тогава би се стигнало до предявяване и на положителен установителен иск, т.е. до обективно съединяване на искове. Наличието на правен интерес се преценява конкретно, въз основа на обосновани твърдения, наведени в исковата молба, като при оспорването им ищецът следва да докаже фактите, от които те произтичат. Съдът е длъжен да провери допустимостта на иска още с предявяването му и да следи за правния интерес при всяко положение на делото. Когато констатира, че ищецът няма правен интерес, съдът прекратява производството по делото, без да се произнася по основателността на претенцията – дали ответникът притежава или не претендираното от него и отричано от ищеца вещно право.

2. По въпроса налице ли е правен интерес от предявяване на установителен иск за собственост и други вещни права, когато ищецът разполага с възможността да предяви осъдителен иск за същото право, в съдебната практика съществуват две противоречиви становища.

Според едното, липсва правен интерес от предявяване на установителен иск за собственост и други вещни права, когато спорното право може да бъде защитено чрез осъдителен иск. Приема се, че установителният иск е субсидиарна форма на защита и е допустим само когато спорното право не може да бъде защитено чрез осъдителен иск.

Според другото становище, установителният иск за собственост е допустим и когато за ищеца съществува възможност да предяви осъдителен иск по чл.108 ЗС, тъй като чрез защитата по чл.124, ал.1 ГПК /чл.97, ал.1 от отменения ГПК/, с установяване правото на собственост със сила на пресъдено нещо, ищецът би могъл да прекъсне придобивна давност; при съсобственост би могъл да упражнява владение чрез ответника-съсобственик или би могъл да претендира обезщетение за ползването на своята част от имота. Приема се, че установителният иск е допустим дори имотът да е във владение на трето лице, щом ответниците оспорват собствеността. Ищецът би могъл да се задоволи и с по-малка по обем, но ефикасна защита – със сила на пресъдено нещо да бъде отречено правото на собственост на ответника, с което ще се сложи край на правния спор, предизвикан от последния чрез снабдяването му с констативен нотариален акт.

Общото събрание на Гражданската и Търговската колегия на Върховния касационен съд намира за правилно второто становище.

По смисъла на чл.124, ал.1 ГПК, разликата между осъдителния и установителния иск не е в различието между субективните права, които са техен предмет, а в интереса, който поражда нуждата на ищеца от защита. Преценката на съда относно допустимостта на установителния иск зависи не от вида на спорното право, а от степента на засягането, което състоянието на спора предизвиква в правната сфера на ищеца. Когато защитаваното с установителния иск право е само застрашено, без да е било нарушено, доколкото не е реализирана опасността да се възпрепятства упражняването му, защитата се ограничава само с неговото потвърждаване /аргумент от чл.124, ал.1 ГПК/. Само нарушаването на правото обуславя нуждата от иск за неговото възстановяване. От установителен иск за собственост или друго вещно право ще е налице правен интерес, когато конкретното засягане на

правната сфера на ищеца изисква защита чрез установяване на правото със сила на пресъдено нещо.

Така, предявяването на установителен иск срещу лице, което владее чужд имот би довело до спиране, а уважаването на иска – до прекъсване на течащата в полза на същото лице придобивна давност /чл.116, б.”б” ЗЗД/. Макар и ответникът да не бъде осъден да върне фактическата власт върху имота, изтеклият до прекъсването давностен срок губи правното си значение.

Правен интерес от предявяване на установителен иск има и владеещият собственик, когато страните спорят за пространствените предели на правото на собственост.

Допустим е и установителен иск от съсобственик срещу владеещите имота ответници. С него ищецът ще прекъсне придобивната давност в тяхна полза и установи ли, че е съсобственик, ще започне да владее имота чрез тях /чл.31, ал.2 ЗС/, като може да търси обезщетение за ползването на своята част от имота, без да има интерес лично да ползва имота и поради това да го държи.

Правен интерес е налице и когато съсобствениците спорят за обема на притежаваните права върху общата вещ.

Посочените хипотези не изчерпват случаите, при които установителният иск за собственост и други вещни права би се оказал допустим въпреки възможността да бъде предявен осъдителен иск. В съответствие с принципа на диспозитивното начало в гражданския процес, от волята на ищеца зависи да прецени от какъв вид и в какъв обем защита на засегнатото си материално право има нужда при възникналия правен спор.

По изложените съображения, Общото събрание на Гражданската и Търговската колегия на Върховния касационен съд:

Р Е Ш И:

1. Правен интерес от предявяване на отрицателен установителен иск за собственост и други вещни права е налице когато: ищецът притежава самостоятелно право, което се оспорва; позовава се на фактическо състояние или има възможност да придобие права, ако отрече правата на ответника.

В производството по този иск ищецът доказва фактите, от които произтича правния му интерес, а ответникът – фактите, от които произтича правото му. При липса на правен интерес производството се прекратява.

2. Правен интерес от предявяване на установителен иск за собственост и други вещни права е налице и когато ищецът разполага с възможността да предяви осъдителен иск за същото право.

ПРЕДСЕДАТЕЛ на ОСГТК,
ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛ на ВКС и
ПРЕДСЕДАТЕЛ на Гражданска колегия:
КРАСИМИР ВЛАХОВ

ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛ на ВКС и
ПРЕДСЕДАТЕЛ на Търговска колегия:
ТАНЯ РАЙКОВСКА

ПРЕДСЕДАТЕЛИ
на ОТДЕЛЕНИЯ: **ДОБРИЛА ВАСИЛЕВА**.....
ТАНЯ МИТОВА.....
ТАТЯНА ВЪРБАНОВА.....
ПЛАМЕН СТОЕВ.....
БОЙКА СТОИЛОВА
ДАРИЯ ПРОДАНОВА.....

ЧЛЕНОВЕ:

1. ЛЮБКА ИЛИЕВА.....	30. СНЕЖАНКА НИКОЛОВА.....
2. НИКОЛА ХИТРОВ.....	31. МАРИО ПЪРВАНОВ.....О.М.т.1
3. РОСИЦА КОВАЧЕВА.....	32. ЕМИЛ МАРКОВ.....
4. ЛИДИЯ ИВАНОВА.....	33. КАМЕЛИЯ ЕФРЕМОВА.....
5. ЖАНИН СИЛДАРЕВА.....	34. ЕМИЛ ТОМОВ
6. КАПКА ЮСТИНИЯНОВА.....	35. СВЕТЛА ДИМИТРОВА
7. ВАНЯ АЛЕКСИЕВА.....	36. БОНКА ДЕЧЕВА.....
8. СИМЕОН ЧАНАЧЕВ.....	37. СВЕТЛА БОЯДЖИЕВА.....
9. ТЕОДОРА НИНОВА.....О.М.	38. ЖИВА ДЕКОВА.....
10. НАДЕЖДА ЗЕКОВА	39. МИМИ ФУРНАДЖИЕВА.....О.М.т.1.
11. НАДЯ ЗЯПКОВА	40. ТОТКА КАЛЧЕВА.....
12. ЕМАНУЕЛА БАЛЕВСКА.....О.М.	41. ЗДРАВКА ПЪРВАНОВА.....О.М.
13. БРАНИСЛАВА ПАВЛОВА.....О.М.	42. ЕМИЛИЯ ВАСИЛЕВА.....
14. СТОИЛ СОТИРОВ	43. ТЕОДОРА ГРОЗДЕВА.....
15. МАРГАРИТА СОКОЛОВА.....О.М.т.1	44. ИЛИЯНА ПАПАЗОВА.....
16. ЦЕНКА ГЕОРГИЕВА	45. ОЛГА КЕРЕЛСКА.....
17. БОРИСЛАВ БЕЛАЗЕЛКОВ.....О.М.	46. ЗОЯ АТАНАСОВА.....
18. СВЕТЛА ЦАЧЕВА	47. ВЕЛИСЛАВ ПАВКОВ.....
19. СТОЙЧО ПЕЙЧЕВ	48. ВЕСЕЛКА МАРЕВА.....
20. ЛЮБКА БОГДАНОВА	49. БОРИС ИЛИЕВ.....
21. РАДОСТИНА КАРАКОЛЕВА.....	50. БОНКА ЙОНКОВА.....
22. ВЕСКА РАЙЧЕВА	51. БОЯН ЦОНЕВ.....
23. МАРИЯ СЛАВЧЕВА	52. ИРИНА ПЕТРОВА.....
24. ЗЛАТКА РУСЕВА	53. ДРАГОМИР ДРАГНЕВ.....
25. ДИЯНА ЦЕНЕВА	54. ВЛАДИМИР ЙОРДАНОВ.....
26. МАРИЯ ИВАНОВА	55. ДАНИЕЛА СТОЯНОВА.....
27. СВЕТЛАНА КАЛИНОВА	56. КОСТАДИНКА НЕДКОВА
28. МАРИАНА КОСТОВА	57. ЛЮБКА АНДОНОВА
29. ГЪЛЪБИНА ГЕНЧЕВА	

**Особено мнение по т. 1. от Тълкувателно решение № 8/2012 на
Общото събрание на Гражданската и Търговската колегии на
Върховния касационен съд по гр.д. № 8/2012**

В т.1. от тълкувателното решение се приема, че правен интерес от предявяване на отрицателен установителен иск за собственост и други вещни права е налице, когато: 1) ищецът притежава самостоятелно право, което се оспорва; 2) позовава се на фактическо състояние или има възможност да придобие права, ако отрече правата на ответника.

При приемането на това разрешение не е отчетена разликата между процесуалната легитимация (принадлежност на правото на иск по чл. 26, ал. 2 ГПК) – това е предметът на т. 1 от тълкувателното решение и интересът по чл. 124, ал. 1 ГПК (надлежно упражняване на съществуващото право на иск поради субсидиарността на търсената защита) – това е предметът на т. 2 от тълкувателното решение.

Надлежно може да бъде упражнено само право на иск, което съществува.

Когато пред съд се предявява едно относително право (напр. вземане), то става предмет на делото и страните по правоотношението са и страни по делото. Все едно е дали кредиторът ще е ищец, а длъжникът – ответник, или обратно. Положителният и отрицателният иск са идентични. Ответникът-длъжник не може да предяви насрещен отрицателен установителен иск, че вземането не съществува – иск с този предмет вече е предявен. Ако претендиращият длъжник предяви отрицателен установителен иск, предмет на делото е правоотношение, по което той е страна – той не предявява пред съд и не прави предмет на делото едно чуждо правоотношение, но свое – такова, в което той би участвал, ако правоотношението съществува.

Когато пред съд се предявява едно абсолютно право (напр. право на собственост върху вещь), то става предмет на делото и страни са титулярът на правото и лицето, чиято правна сфера се ограничава от това право. Страните по делото обаче имат различни материални субективни права, титулярът – правото на собственост, а насрещната страна – друго, различно право, което е несъвместимо с правото на собственост, което е предмет на делото. Дори насрещната страна да претендира, че тя е собственик на същата вещь, нейното право на собственост е различно. Затова по иск за собственост ответникът може да предяви насрещен иск за собственост върху същата вещь. Предмет на делото стават две различни права и съдът ще се произнесе по двата иска.

Когато отричащият правото на собственост предявява отрицателен установителен иск за собственост, той не прави предмет на делото свое, а едно чуждо право. За да направи предмет на делото свое право, той трябва да предяви или своето право на собственост (ако счита, че то съществува), или другото свое право, което е несъвместимо с чуждото право на собственост (ако счита, че притежава такова право). Според чл. 26, ал. 2 ГПК освен в предвидените от закон случаи никой не може да предявява от свое име чужди права пред съд. Предявяването на чуждо право пред съд означава чуждото право да стане предмет на делото. Титулярът на накърненото право не може под предлог, че „не е готов” или „не желае” да предяви пред съд своето накърнено право, да предпочете да предяви пред съд чуждото право. Такова право на избор той няма. Затова процесуално легитимиран да предяви пред съд някое материално субективно право е този, който твърди, че го притежава. Чужди права може да бъдат предявени пред съд само когато законът го позволява. Това са хипотезите на чл. 440, ал. 1, чл. 524, изр. 3, чл. 464 ГПК, чл. 134 ЗЗД и др. Във всички тези случаи оспорващият е процесуално легитимиран да предяви пред съд чуждото право, но тази легитимация е призната от законодателя и затова тези искове са допустими.

Чуждо право не може да бъде оспорено и с инцидентен установителен иск (ИУИ). Затова ИУИ е допустим само когато преюдициалното правоотношение е „оспорено”. След оспорването, страната, която твърди наличието на преюдициално правоотношение може да го предяви с ИУИ. Затова в производството по търговски дела ИУИ от ищеца може да се предяви с допълнителната искова молба, ако твърдяното от него преюдициално правоотношение е оспорено в отговора; и от ответника – с отговора на допълнителната искова молба, ако твърдяното от него в отговора на исковата молба преюдициално правоотношение е оспорено в допълнителната искова молба. В основното производство, поради единичната размяна на книжа, ИУИ може да се предяви от ищеца в първото заседание за разглеждане на делото – след като твърдяното от него в исковата молба преюдициално правоотношение е оспорено в отговора; но от ответника – с отговора на исковата молба, т.е. в очакване на оспорването.

В тълкувателното решение се приема, че процесуалната легитимация на ищеца по отрицателен установителен иск за собственост произтича не от неговите твърдения, а от съществуването на едно негово право, което е оспорено, както и че съществуването в действителност на това право е процесуална предпоставка за допустимостта на предявения отрицателен установителен иск за собственост, т.е. ако се установи, че претендираното от ищеца право (то не е предмет на делото) не съществува, производството по делото се прекратява, тъй като предявеният иск е недопустим. В правната

доктрина е несъмнено, че процесуалната легитимация произтича от твърденията на ищеца, а ако претендираното право не съществува, предявеният иск се отхвърля като неоснователен. Съдът може да се произнася по предмета на делото и по съществуването на преюдициални правоотношения, но той не може да се произнася по съществуването на правоотношения, които са извън предмета на делото и нямат значение за крайното решение по съществуването на делото.

Фактическите състояния владение и държане са правно защитими чрез владелческите иски. Друга правна защита те не могат да получат, тъй като законът забранява предявяването на иски за установяване на факти с правно значение извън изрично уредените в закона. Няма фактическо състояние, което да легитимира ползващия се от това състояние да предяви пред съд от свое име чужди права. Той не може да ги предяви с цел да ги защити (чл. 134 ЗЗД), още по-малко с цел да бъдат отечени. Неразрешими в тази хипотеза остават поредица въпроси. Как ще бъде прекъснатата придобивната давност, ако владелецът може да предяви срещу собственика допустим отрицателен установителен иск за собственост. Собственикът не може да предяви своя иск за собственост поради обективния идентитет с вече предявения отрицателен иск. Ако отрицателният иск е допустим, предявеният покъсно положителен иск със същия предмет подлежи на прекратяване, т.е. прекъсването на придобивната давност ще се заличи с обратен ефект. Ако владелецът претендира, че е „придобил” собствеността в хода на разглеждане на отрицателния иск, владението след предявяването на отрицателния иск и по време на разглеждането на делото ще бъде ли зачетено? Ако по иск за възстановяване на нарушено владение ответникът не може да се брани нито с възражение, че той е собственик, нито с насрещен иск за собственост, може ли владелецът, чието владение не е нарушено да предяви отрицателен установителен иск за собственост? Законът изрично урежда в чл. 124, ал. 2 ГПК предпоставките при които титулярът на съществуващо вземане може да получи защита пред съд преди да е настъпила неговата изискуемост, може ли без изрично уредена възможност в закона съдебна защита да получат вещни права, които още не са възникнали?

Борислав Белазелков

Светла Цачева

Здравка Първанова

Надя Зяпкова

Теодора Нинова

Марио Първанов

Особено мнение
към ТР№ 8/2012г. ОСГТК на ВКС.

По въпроса : При какви предпоставки е допустимо предявяване на отрицателен установителен иск за собственост и други вещни права.

Установителният иск е този иск, чиито петитум се ограничава и изчерпва с искане за разрешаване граждански спор със сила на присъдено нещо и чрез него се разрешава правен спор, а установителното съдебно решение има за цел единствено да установи действителното правно положение със сила на присъдено нещо. За да съществува правен интерес от установителния иск е необходимо и достатъчно претендираното от ищеца право да бъде оспорено или да бъде претендирано отречено от него право. Оспорването или неоснователното претендиране на едно гражданско право поражда интерес от искова защита.

Отрицателният установителен иск за собственост е по-ограничена форма на защита, защото отрича чуждо право върху обекта на спорното правоотношение, постигайки правен резултат на косвена правозапазваща роля за субективното право на ищеца. Тази форма на защита може да се използва *само от лице, което претендира да е страна със собствени права* върху същия обект на същото правоотношение. Чрез отрицателния установителен иск ищецът защитава свое право, отричайки правото на ответника върху същия обект, или отричайки правата му, които са пречка да реализира своето собствено право.

Отрицателният установителен иск за собственост и други вещни права се характеризира с това, че с уважаването му *не се установява чия е собствеността* върху спорната вещ, т.е. на кого именно принадлежи правото, за разлика от установителното действие при ревандикационния и положителния установителен иск. *Уважаването* на предявения отрицателен установителен иск ще установи със сила на присъдено нещо единствено обстоятелството, че ответникът не е собственик на процесната вещ. След като това съдебно решение не посочва друго лице (ищеца) за собственик на вещта, то искът не може да защити по принцип „фактическо състояние”, респективно владението и държането, които могат да получат искова защита само в предвидените за това хипотези на чл.75 и 76 ЗС. Ако ответникът владее веща, то това състояние продължава да съществува и след приключването на делото, въпреки уважаването на предявения отрицателен установителен иск, който установява единствено, че ответникът не е собственик на вещта, но не и че не е неин владелец. Установяването спрямо владелеца, че той не е собственик на вещта, без да се установява кой е собственикът, само по себе си не е несъвместимо с намерението му да третира вещта като

собствена. В крайна сметка владелецът осъществява владение върху вещта именно защото не е собственик, а очаква да стане такъв в резултат от изтичането на срока на придобивната давност. Няма да настъпи прекъсване на придобивната давност при уважаването на отрицателния установителен иск, тъй като решението по него не се явява несъвместимо с намерението за своене на ответника, а това обуславя *недопустимост* на този иск в случаите, *когато ответникът владее вещта*.

С оглед на тези съображения следва да се приеме, че е недопустим отрицателния установителен иск за собственост и други вещни права предявен от лице което се позовава на фактическо състояние / владее, държи, ползува веща/ или очаква да придобие права, тъй като такова лице не може да защити фактическото си положение, отричайки правото на ответника върху същия обект.

По въпроса : Налице ли е правен интерес от предявяване на установителен иск за собственост и други вещни права, когато ищеца разполага с възможността да предяви осъдителен иск за същото право.

Липсва правен интерес от установителен иск за собственост и други вещни права, когато същото спорно право може да бъде предявено и защитено в пълен обем чрез осъдителен иск. Това е така, защото и чрез този иск ще се разреши гражданският спор със СПН, но едновременно с това ще се постигнат и присъщите му защитни цели. Спрямо тези права, които могат да бъдат предмет на другите иски, установителният иск е субсидиарна форма на защита. Ако се оспори едно субективно право, заинтересуваното лице може да иска установяване на това право чрез *установителен иск*, а ако нарушението на субективното право надхвърля оспорването и е придружено с фактически действия, тогава заинтересуваното лице може да използва *осъдителен иск* (ревандикационен иск например). Когато нещата излязат извън твърдението за собственост и има вече фактически действия (напр. пречене за упражняване правото на собственост), установителният иск не е достатъчен за защитата на субективното право, а трябва да се използва и *осъдителен* такъв.

Българското законодателство предвижда специализирана защита на правото на собственост и ограничените вещни права, която отговаря на конкретния вид и интензитета на нарушението им. Това е гражданскоправната защита, изразяваща се във вещните иски. Исковата защита влиза в действие, когато е налице обективизиран спор относно субективното вещно право. Той може да се изразява само в твърдения на ответника, че ищецът не разполага с вещни права, но може и да ескалира в посегателство върху вещта, засягащо правомощията на собственика да я владее, да я ползва съобразно предназначението и в пълния ѝ обем и да се разпорежда с нея. Защитата

е профилирана в зависимост от интензитета и вида на нарушението, като за целта Законът за собствеността предвижда съответни по вид искове. Освен посочените в ЗС искове, собственикът има на разположение и установителния иск по чл. 124, ал.1 ГПК, но решението, постановено по такъв иск се ползва само със сила на присъдено нещо / а не и с изпълнителна такава, за разлика от осъдителния/ и правният интерес от търсената с него защита е сравнително ограничен.

Един от посочените в ЗС искове е този по чл. 108 ЗС (ревандикационният иск), който е предназначен да охранява вещните права от най-често срещаното нарушение в правния мир отнемането на фактическата власт върху вещта. По силата на този иск собственикът може да иска своята вещ от всяко лице, което е владее или държи, без да има основание за това. В теорията се приема, че той е осъдителен иск, но ищецът в процеса трябва да докаже своята активна легитимация, а именно, че той е собственик на вещта. Затова в процеса се предоставят убедителни доказателства за наличие на правото на собственост. Отнемането на фактическата власт върху вещта обективира наличието на спор относно правото на собственост и целта на производството по иска по чл. 108 ЗС е преди всичко да разреши този спор със сила на присъдено нещо. Като последица от установяването на действителния собственик, но не и като второстепенна цел на процеса, се явява осъдителната част на решението, с която ответникът се осъжда да предаде на действителния собственик владението на вещта, т.е. постига се по – пълна защита - връщане на вещта в натура, която изключва наличието на правен интерес от установителен иск, когато спорното право за собственост може да бъде предявено чрез осъдителен.

Посочените в мотивите на тълкувателното решение примери за наличие на правен интерес от предявяване на установителен иск на владеещият собственик, когато страните спорят за пространствените предели на правото на собственост, на установителен иск предявен от съсобственик срещу владеещите имота ответници за установяване на неговите права върху веща и когато съсобствениците спорят за обема на притежаваните права върху общата вещ, не са такива, при които законът да дава на разположение на ищеца възможността тези му именно права да се защитят и с осъдителен иск. Ще е налице липса на правен интерес от установителен иск за собственост и други вещни права, само когато едно и също спорно право може да бъде предявено и защитено в пълен обем и чрез осъдителен иск.

ПОДПИС:

Е. БАЛЕВСКА

Б. ПАВЛОВА

В. РАЙЧЕВА

М. СОКОЛОВА – О.М. т.1

М. ФУРНАДЖИЕВА - О.М. т.1

